

Om indirekta översättningsars indirekthet Perspektiv från antik bibelöversättning

Richard Pleijel
Stockholms universitet

<https://doi.org/10.61200/mikael.148445>

Atwood, Preston L. 2024. *Translating a Translation: An Indirect Translation Approach to the Relationship of LXX-Isaiah to Peshitta-Isaiah*. Paderborn: Brill Schönningh. 404 pp. ISBN: 978-3-657-79137-8.

Föreliggande bok är en omarbetad version av författarens avhandling, framlagd vid University of Wisconsin-Madison. Det är en bok inom ämnet bibelvetenskap, men som samtidigt avser vara tvärvetenskaplig genom att göra bruk av översättningsvetenskaplig teori och metod – särskilt avseende indirekt översättning.

Det som Atwood har beforskat är den syriska översättningen av Gamla testamentet (Hebreiska bibeln), vanligen kallad Peshitta (från 200-talet e.Kr.). Mer specifikt fokuserar Atwood på profetboken Jesaja, och hur översättningen av denna relaterar till 1) den förmodade hebreiska källtext som den syriska översättaren har använt och 2) översättningen av samma profetbok i den grekiska Septuaginta (300-talet f.Kr.), ofta förkortad ”LXX” (jämför bokens titel). Tidigare forskning har framhållit att den syriska och den grekiska översättningen uppvisar slående likheter i ett antal passager, vilket har använts som belägg för antagandet att den syriska översättaren har konsulterat den grekiska texten vid sidan av den förmodade hebreiska källtexten (vilken bör ha varit den så kallade masoretiska texten). Med terminologin från forskning kring indirekt översättning skulle alltså den grekiska texten ha utgjort en medierande text för den syriska översättaren, och det är detta samband mellan texterna och sambandets exakta natur som Atwood har föresatt sig att utforska.

En svaghet som Atwood identifierar i tidigare forskning är att denna till stor del helt enkelt har antagit att det finns ett samband mellan den syriska och den grekiska texten. Detta axiomatiska antagande har alltså legat till grund för olika resonemang, som till exempel har handlat om översättarens översättningsteknik (*Übersetzungsweise*) eller ideologi. Atwood menar att de flesta tidigare studier har fokuserat på antingen översättaren (översättarens teknik eller ideologi) eller på den syriska översättningens källtext (Septuaginta eller den hebreiska masoretiska texten), men inte i tillräckligt hög grad beaktat översättningens och översättarens målkultur. Det är här som Atwood menar att översättningsvetenskapen – såväl specifikt forskning kring indirekt översättning som DTS mer generellt – kan utgöra ett viktigt bidrag till en bredare contextualisering och därmed en bättre förståelse för om, och i så fall hur, den syriska översättningen kan klassificeras som en indirekt översättning. Med Cornelia Zwischenberger (2019) menar Atwood att översättningsvetenskapen inte bara borde karaktäriseras av *inward turns* utan även av *outward turns*, där översättningsvetenskaplig teori och metod ”exporteras” till andra discipliner (förordet s. xxiv). Det är just något sådant Atwood vill åstadkomma med sin studie.

Marja Kivilehto, Laura Ivaska, Olli Lautenbacher, Minna Ruokonen & Lena Segler-Heikkilä (red.) 2024
Mikael

Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen aikakaustehti 17:2, s. 309–311
Finsk tidskrift för översättnings- och tolkningsforskning 17:2, s. 309–311
Finnish Journal of Translation and Interpreting Studies 17:2, p. 309–311

I det första kapitlet går Atwood igenom tidigare bibelvetenskaplig forskning kring den syriska översättningen av Jesaja, med fokus på bland annat produktionen av texteditioner, hur de kristna kyrkofäderna använder sig av översättningen, hur den syriska översättningen relaterar till såväl Septuaginta som de arameiska så kallade targumerna (ett slags parafraserande översättningar, ursprungligen tolkningar som traderats muntligt), den syriska översättningens översättningsteknik, samt översättarens religiösa/teologiska profil.

I det andra kapitlet gör Atwood en bred genomgång av den översättningsvetenskapliga forskningen kring indirekt översättning, först med avseende på *teori* och därefter med avseende på *metod*. Detta motiveras alltså med att tidigare studier av Peshitta inte kontextualiserat översättningen tillräckligt i relation till den syriska målkulturen. Kapitlet är en mycket gedigen genomgång av samtida forskning kring indirekt översättning, som också genomgående relateras till översättningsvetenskap (särskilt DTS) mer generellt. Atwoods självständiga bidrag till diskussionen är hans ifrågasättande av varför indirekt översättning så gott som alltid förstås som att en översättare medvetet har *konsulterat* en annan (medierande) text (t.ex. s. 73). Tvärtom måste det finnas fall, menar Atwood, där en översättare på ett *indirekt* sätt har haft tillgång till en annan, medierande text. Detta skulle vara fallet i antika kulturer, där man hade memorerat långa textpassager och kognitivt kunde tillgå dessa utan att aktivt konsultera de konkreta texterna.

I den senare delen av det andra kapitlet övergår Atwood till den metod han vill applicera på den syriska översättningen. Metoden hämtar han från artikeln "Theoretical, methodological, and terminological issues regarding indirect translation: an overview" av Alexandra Assis Rosa, Hanna Pięta och Rita Bueno Maia (2017). Dess fyra steg är 1) (peri)textuell analys, 2) epitextuell analys, 3) makrostrukturell/mikrotextuell jämförelse, och 4) formulering av en hypotes. I det tredje kapitlet applicerar Atwood denna metod samtidigt som han pekar ut dess inneboende begränsningar just i relation till antika texter. Särskilt den peritextuella analysen visar sig vara svår att applicera, eftersom antika bibelöversättningar till exempel inte har samma typ av omfattande fotnotssystem som moderna bibelöversättningar, för att inte tala om renodlade förord där översättaren (eller översättarna) resonerar kring och motiverar sitt arbete.

Det fjärde kapitlet, bokens längsta och också det mest otillgängliga för en översättningsvetare som inte behärskar syriska och hebreiska, utgörs av en klassisk *coupled pairs*-analys à la DTS av olika översättningsbyten (*shifts* eller *changes*) mellan den hebreiska masoretiska texten och den syriska översättningen, primärt utifrån en klassifikation hämtad från Chesterman (1997). Utifrån resultaten kan Atwood karaktärisera den syriska översättarens översättningsteknik, som till exempel präglades av en hög grad av ändringar i struktur och kohesion (*structure* och *cohesion changes*). Det är viktigt att kunna karaktärisera och definiera denna översättningsteknik, eftersom den kan förklara vissa egenheter i den syriska texten som man först tror beror på inflytande från den grekiska Jesaja-översättningen.

I det femte kapitlet kan så Atwood diskutera fall där han menar *att* den syriska texten avslöjar inflytande från den grekiska översättningen. Den nydanande slutsats som presenteras i slutet av kapitlet, och som sedan ställs upp som en hypotes i det korta och avslutande sjätte kapitlet, är att det visst är meningsfullt att tala om ett samband mellan den syriska översättningen och den grekiska, och därmed att klassificera den syriska översättningen som en indirekt översättning – *men* att detta inte ska förstås som ett utpräglat eller renodlat "textuellt" förhållande, där den syriska översättaren aktivt har konsulterat den grekiska översättningen. Snarare fanns den grekiska texten som en naturlig del av den kulturella och religiösa (liturgiska) repertoaren i den syriska målkulturen på 200-talet e.Kr., bland annat runt det dåvarande kulturella centret Edessa i norra Syrien. Med andra ord fanns den grekiska översättningen inte bara, kanske inte ens huvudsakligen, som "text", utan existerade i första hand som ett slags kulturellt och religiöst internaliserat minne. Översättaren kunde alltså kognitivt *tillgå* denna text utan att aktivt *konsultera* den.

Därför, menar Atwood, är den syriska översättningen av Jesaja inte helt enkelt en indirekt översättning; den är en *indirekt indirekt översättning*, eftersom det finns ett indirekt samband mellan den syriska och den grekiska texten (s. 342).

På detta sätt har Atwood lyft fram begreppet (in)direkthet specifikt i relation till antika kulturer, vilka hade ett helt annat förhållningssätt till texter än moderna samhällen. På ett generellt plan blir Atwoods resonemang därför en påminnelse om vikten av att alltid contextualisera översättningar, översättande och översatta texter, något som han på ett övertygande sätt visar att översättningsvetenskapen (kanske särskilt DTS) kan hjälpa den bibelvetenskapliga forskningen med. Atwood lyckas med konststycket att både visa hur översättningsvetenskapliga teorier och metoder kan användas på antika översatta texter, och att problematisera dessa teorier och metoder genom att peka på hur ofrånkomligt påverkade de är av att ha formulerats för forskning på moderna texter. Atwoods imponerande belästa och välskrivna bok är en nyttig påminnelse för varje översättningsvetare om detta faktum.

Referenser

Assis Rosa, Alexandra, Hanna Pięta och Rita Bueno Maia 2017. Theoretical, Methodological, and Terminological Issues Regarding Indirect Translation: An Overview. *Translation Studies* 10:2, 113–132. <https://doi.org/10.1080/14781700.2017.1285247>

Chesterman, Andrew 1997. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.22>

Zwischenberger, Cornelia 2019. From Inward to Outward: The Need for Translation Studies to Become Outward-Going. *The Translator* 25:3, 256–268. <https://doi.org/10.1080/13556509.2019.1654060>

Författare

Richard Pleijel är teologie doktor i Gamla testamentets exegetik vid Uppsala universitet och sedan 2022 forskare vid Tolks- och översättarinstitutet, Stockholms universitet.

E-postadress: richard.pleijel@su.se